

2. Тарнопольський О. Б. Ділові проєкти: підруч. з ділової англ. мови для студ. вищих закл. освіти: кн. для викладача / О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко. – [2-ге вид., випр. і доп.] – Вінниця : Нова книга, 2007. – 88 с.
3. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти / О. Б. Тарнопольський. – К. : Фірма «ІНКОС», 2006. – 248 с
4. Cottrell S. Critical Thinking Skills Developing Effective Analysis and Argument, Palgrave Macmillan, 2005.
5. Ellis R. Learning to communicate in the classroom: A study of two learners' requests. Studies in Second Language Acquisition, 1992.
6. Eskildson S. Constructing another language: Usage-based linguistics in second language acquisition. Applied Linguistics, 2009. – 357 p.
7. Pomerantz A., & Bell, N. Learning to play, playing to learn: FL learners as multicompetent language users. Applied Linguistics, 2007. – 578 p.
8. Richards J. C. Approaches and Methods in Language Teaching / J. C. Richards, T. S. Rodgers. – 2nd ed. – CUP, 2005. – 279 p.

УДК 811.112.2:81'38

К. Й. Баюн,*Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир***ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЯК МОВНА ТА МОВЛЕННЄВА КАТЕГОРІЯ**

У статті розглядаються різні підходи до тлумачення поняття експресивності, здійснюється спроба розв'язання проблеми розмежування категорії експресивності у системі мови та у системі мовлення.

Ключові слова: експресивність, виразність, конотація, стилістичне значення, стилістична забарвленість, стилістична маркованість.

В статье рассматриваются различные подходы к толкованию понятия экспрессивности, совершается попытка разграничения категории экспрессивности в системе языка и системе речи.

Ключевые слова: экспрессивность, выразительность, коннотация, стилистическое значение, стилистическая окраска, стилистическая маркированность.

The article deals with different approaches to the interpretation of the concept of expressiveness, the attempt to solve the problem of differentiation of the category of expressiveness in the system of language and speech is made.

Key words: expressiveness, emphasis, connotation, stylistic meaning, stylistic nuance, stylistic markedness.

Мотиваційною основою свідомості та мовної поведінки є емоції. Джерелом людських емоцій виступає мова, яка власне і номінує емоції, виражає їх, описує, імітує, стимулює, класифікує, пропонує засоби для мовного маніпулювання та моделювання відповідних емоцій. Саме мова формує емоційну картину світу.

Інтерес до проблеми експресивності пояснюється увагою до мовної особи, а точніше, до опису мови як засобу дії на мовну особу, на її поведінку і внутрішню духовну діяльність. Як наслідок, основною функцією експресивності є посилення дії на інтелектуальну, емоційну і вольову сфери особи реципієнта. Вона має здатність виражати усілякі стосунки, що пов'язують позначення дійсності з емоційним у своїй основі сприйняттям дійсності і прагненням передати це сприйняття реципієнтові, впливаючи на його діяльність з тією чи іншою метою. Експресивність змінює емоційний стан носія мови, впливаючи, таким чином, на його цілеспрямовану діяльність.

Категорія експресивності досить активно розглядалася у працях багатьох мовознавців, таких як Ш. Баллі, Т. Г. Винокур, М. М. Кожина, В. Н. Телія, В. А. Чабаненко й А. Стернін, Н. О. Лук'янова, В. А. Маслова, в яких вона висвітлювалася з позицій семасіології, стилістики, прагматики та когнітології. Проте мовознавці не мають спільного погляду на явище експресивності, не виробили точної термінології, яка б чітко описувала це явище. Навпаки, ця категорія належить до внутрішньосуперечливих, дискусійних з точки зору лінгвістичної інтерпретації. Саме у визначенні цієї категорії, у розкритті її семантики, становленні чітких смислових меж і полягає **актуальність** даної розвідки.

Завданням статті є розкриття подвійного характеру експресивності як семантичної категорії у системі мови та як стилістичної категорії у системі мовлення.

Основоположником сучасних концепцій експресивності мовлення є Ш. Баллі. В основі його дослідження експресивність знаходиться в сфері проблематики стилістики. І це – не випадково, оскільки в центрі уваги стилістики завжди були закономірності вибору засобів, здатних задовольнити певні соціально-рольові або емоційно-забарвлені потреби мовця як суб'єкту мовлення.

Під поняттям *експресивності* розуміють сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, що забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті як засіб суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту або адресата мовлення [14, с. 591].

Багато науковців ототожнюють поняття експресивності з виразністю (у перекладі з латинської *expressio* – вираження, ехрїтіо – чітко вимовляю, зображую). Низка робіт визначає експресивність як один із засобів підсилення виразності, посилення виразності, зображальності, збільшення впливової сили висловленого [2, с. 107], як інтенсифікація виразності, надання йому особливої психологічно мотивованої піднесеності [10, с. 7], «особливу та навмисну виразність», як «побудову мовлення, що найкращим чином реалізує мету і завдання спілкування і досягає ефективності цього спілкування [3, с. 17], як виразально-зображальні якості мовлення.

Окрім того, експресивність розглядають у протиставленні експресивного – нейтрального [2, с. 34], як не-нейтральності, деавтоматизації, які надають мовленню особливої виразності та незвичайності, що носить відносно розмитий характер [8, с. 33], де існує можливість зіставлення, посилення певних ознак на основі протиставлення експресивно нейтральних і емоційно виразних мовних засобів [10, с. 7].

Експресивність розглядають через призму поняття конотації, ототожнюючи їх, наголошуючи на тому, що експресивність одиниці породжується її конотацією. При цьому експресивність тотожна конотації, хоча конотація зазвичай ширша [4].

Варто зауважити, що користуючись мовою, ми не тільки передаємо інформацію, фіксуємо та організуємо факти, явища дійсності, але й виражаємо численні емоційні стани і ставлення до світу, в свою чергу, відбувається емоційне посилення певного висловлювання саме з експресивною метою. Тому, беззаперечним є той факт, що категорія експресивності є прагматичною категорією, оскільки вона націлена емоційно впливати на учасника комунікації, має повідомлювану значущість [12, с. 125], впливає на адресата мовлення, виступає засобом вираження суб'єктивної модальності, емоційної реакції на ситуацію, актуалізації висловлювання.

В основі експресивності лежать різні закономірності:

- психологічні, які з одного боку стосуються вираження емоцій та почуттів, а з іншого боку їх сприйняття;
- екстралінгвальні закономірності, властивість мови або тексту та комунікативної ситуації, тобто наміри мовця або того, хто пише, необхідні для комунікації знання та ідеї, а також мовний та позамовний контекст;
- лінгвальні закономірності, такі як відхилення від стереотипів у використанні мовних одиниць на різних рівнях мови, невідповідність використаних мовних засобів з мовними нормами, подолання можливих шаблонів і стандартів структури речень, а також атипової, незвичайної, виразної побудови речення.

Отже, в даній розвідці експресивність ми розглядаємо як виразність, ненейтральність, прагматично орієнтовану категорію.

Основна трудність, з якою зіштовхуються дослідники експресивності, виявляється в тому, що вона має мовну природу, бо діє через механізми мови, але її ефект проявляється лише в мовленні, виходячи за рамки слова і словосполучення в текст. Ми спробуємо встановити межі існування категорії експресивності в системі мови та системі мовлення.

Експресивність в системі мови або, як її ще називають *семантичною, системною, інгерентною, імпліцитною, абсолютною* експресивністю розуміють експресивність значення, а саме, експресивність притаманну внутрішньо лексичній одиниці мови або виразу як елементу мови в будь-якому вживанні, контексті або поза ним. Інгерентна експресивність (*inhärente Expressivität*) є сталою складовою значення виразу [1, с. 523].

Експресивні одиниці в мовному плані мають постійний експресивний елемент, закладений в смисловій структурі деяких моделей пропозицій, словосполучень, слів і навіть морфем. Ці експресивні елементи відрізняються стабільністю і, отже, можуть бути віднесені до системних експресивних елементів. Системні експресивні елементи характеризуються абсолютною експресивністю, тобто вони експресивні незалежно від контексту. Прикладом лексичних елементів з абсолютною експресивністю можуть служити поези́ми *des Vaters Sohn*, форма претерита *ward* замість *wurde*, історизми *Aar*, *Fittich*, *Odem* та евфемізми *der Allvater*, *der Ewige*, деякі інтенсифікатори *sehr*, *äußerst*. До морфологічних елементів цієї категорії можна віднести словоформи, експресивно забарвлені навіть поза контекстом. Експресивний компонент виражається на фонетичному рівні: *groooss*, на синтаксичному: *gross*, *grosses Haus*, за допомогою словотвірних та формоутворюючих засобів: *grösser*, *grössest*.

Отже, мовними засобами вираження експресивності вважаємо експресивні засоби, які притаманні власне системі мови і які мають регулярну відтворюваність, тобто лексичні одиниці поза контекстом. До них належать лексичні одиниці, які мають постійне експресивне значення, яке в свою чергу пов'язане з їхніми парадигматичними відношеннями, наявністю в мові слів з денотативним емотивним значенням.

Експресивність в мові ми розглядаємо в емотивно-конотативному аспекті, оскільки експресивність виступає поруч з емоційністю, оцінкою одним із компонентів конотації в семантичній структурі мовної одиниці. Лінгвісти по-різному трактують дане поняття, ототожнюючи його з такими термінами як «стилістичне значення», «емоційно-експресивне на шарування», «експресивно-стилістичне забарвлення», «прагматичний зміст», «семантична асоціація», «емоційно-стильовий семантичний зміст».

Конотацію розуміють як додатковий компонент значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуативними аспектами комунікації. Заслугує на увагу трактування конотації як аспекту лексичного значення одиниці, за допомогою якого закодовано виражається емоційний стан мовця і зумовлене цим ставлення до адресата, об'єкта та предмета мовлення, ситуації, у якій здійснюється таке мовленнєве спілкування [11, с. 5]. Конотація містить інформацію по відношенню до поняття, є частиною значення, пов'язана з характеристикою ситуації спілкування, учасників акту спілкування, певного відношення учасників акту спілкування до предмету мовлення [6, с. 89]. Окрім того, конотацію визначають семантичною сутністю, що okazіонально або узально входить до семантики мовної одиниці, виражає емотивно-оцінне або стилістично марковане відношення суб'єкта мовлення до дійсності і набуває експресивного забарвлення на основі цієї інформації [7, с. 5]. Узальна конотація може виявлятися:

- у лексичному значенні слова (*der Halunke*, *der Helfershelfer*);
- в одному з лексичних значень слова (*das Schwein*, *der Esel*);
- в одному з семантичних доповнень до основи (*das Missstück*, *der Schnapsbrude*);
- в обох компонентах слова (*das Dreckschwein*, *der Saufbruder*).

Експресивність в мовленні (*стилістична, контекстуальна, адгерентна, відносна, експліцитна*) в свою чергу потребує особливої організації мовних одиниць, які створюють загальну забарвленість мовлення та певну експресивність, саме функціональну [3, с. 10]. Експресивність це передусім категорія комунікативна, оскільки справжня експресія виникає переважно в мовленні, при організації повідомлення. Адгерентна експресивність (*adhärente Expressivität*) виникає в лексичній одиниці в результаті її вживання в мовленні. Основними ознаками адгерентної експресивності є використання слова в експресивно переносному значенні, тобто, в основі її виникнення лежить полісемічність слова: *der Hieb* – 1) удар, 2) (злий) намір, 3) вирубка лісу, 4) насічка.

Експресивність висловлювання створюється за рахунок:

- okazіоналізмів: *Dilettant* «дилетантський талант», що складається з *Dilettant* «дилетант» та *Talent* «талант»;
- звукових, лексичних та синтаксичних повторів: *Er schläft wie ein Murmeltier*;
- мовної гри: *mit einer Not aus der Not helfen, einmal ist keinmal*;
- графічних прийомів: *Mord! Zetter! Jammer! Angst! Kreuz!*;
- авторських неологізмів: *Dederon, Cartoon*;
- звукової деформації окремих слів: *Dreckete* (замість *Dekrete*);
- зміщення різних стилістичних пластів в одному висловлюванні;
- введення нелітературних та іншомовних елементів мовлення, за рахунок звичайних, нейтральних в усіх відношеннях одиниць в незвичному для них вживанні.

Адгерентна експресивність може створюватись за рахунок актуалізації фонових знань, різного роду історичних та літературних ремінісценцій [9, с. 68].

Оскільки організація мовних одиниць створює загальне забарвлення мовлення, стилістичну експресивність слід розглядати у межах стилістичного значення. Цей термін використовують синонімічно відносно понять стилістична інформація, стилістична конотація, стилістична забарвленість, експресивно-стилістична забарвленість, функціонально-стилістична інформація.

Під стилістичним значенням розуміють додаткове інтуїтивно сприйняте співзначення мовної одиниці, яка несе ті чи інші елементи інформації про суб'єкт мовлення – про його належність до певної соціальної групи, про його позиції в рольовій структурі спілкування, про його ставлення до предмета й адресата мовлення. Стилiстичне значення несе ті додаткові до власне лексичного, предметного або граматичного значення ознаки, які мають постійний характер та відтворюваність в певних умовах та входять в семантичну структуру мови, які обмежують можливості вживання мовної одиниці певними сферами і умовами спілкування.

Основними компонентами стилістичної інформації, що впливають на вибір того чи іншого слова, є ставлення суб'єкта мовлення до адресата; належність суб'єкта мовлення до певної соціальної групи, що виділяється за тією чи іншою ознакою (культурною, професійною та ін.); емоційний стан суб'єкта мовлення; соціальна роль, у якій виступає суб'єкт; умови спілкування, урахування й канал зв'язку, а саме належність до усної чи письмової форми мовлення; ставлення до предмета мовлення.

За такої класифікації не тільки перераховуються компоненти стилістичної інформації, але й зазначається, що вони не існують ізольовано, вони тісно пов'язані між собою, це рівні єдиного складного цілого – стан особистості мовця в момент мовлення, що зумовлене як соціальними (над особистісними) факторами, так і його індивідуальними властивостями. Проте в кожному конкретному висловлюванні не обов'язково наявні всі перераховані елементи.

Розмежують стилістичне та стильове значення слова. Стилiстичне значення традиційно пов'язують із вираженням експресивно-виразних засобів мови; емоційними, оцінними, експресивними характеристиками слова, а стильове значення визначають із позиції належності слова до функціонального стилю.

Стилiстичне значення мовної одиниці саме у сучасній німецькій мові визначається як абсолютне стилістичне значення в системі мови, або як стилістичне забарвлення [18, с. 36–42]. Останнє має синонімічні позначення: стилістична маркованість (*die Stilmarkierung*) та стилістичний колорит (*der Stilcolorit*) ізольованої одиниці системи мови [15, с. 117].

Термін «забарвлення» трактують як здатність мовних елементів викликати поза текстом стилістичне враження, а в текст вносити певну (визначену) настроєність [5, с. 17]. Стилiстично забарвлена лексика розподіляється на три групи:

- повідомляє про сферу вживання (книжна, розмовна, співвідносна з тим чи іншим функціональним стилем);
- повідомляє про ставлення мовця до предмета мовлення (різна емоційна, експресивно забарвлена й оцінна);
- характеризує мовця (нелітературна, просторічна, сленг, діалектна, фольклорна і т.д.):

Виділяють два типи стилістичного забарвлення: *функціонально стилістичне та емоційне (експресивне, оцінне)*. Функціонально-стилiстичне забарвлення обумовлене регулярним вживанням тієї чи іншої одиниці мови в певному функціональному стилі мови. Це призводить до того, що і власне дана одиниця мови отримує забарвлення, відбиток тієї сфери або стилю, в якій воно зазвичай зустрічається. Таким чином, слово несе на собі забарвлення ділового, офіційного, наукового, публіцистичного мовлення (діл. *Verhandlungen über Vertrauens- und sicherheitsbildende Maßnahmen*). Що стосується емоційного забарвлення, то тут *емоційно-оцінні* лексичні одиниці містять в собі оцінне значення, що є компонентом семантичної структури слова: *der Aufstand – die Rebellion; der Führer – der Hauptling*. *Емоційно-експресивні* лексичні одиниці впливають на наші почуття, викликають ті чи інші емоції: *das Zeitliche segnen für sterben; Abschaum der Menschheit*.

В площині стилістичної забарвленості існують стилістична маркованість та немаркованість. Стилiстично немарковані лексичні одиниці належать до нейтрального рівня стилістичного забарвлення та несуть нульову експресивність.

Під стилістичною маркованістю мовної одиниці ми розуміємо її експресивно-емоційні, оцінні та функціональні властивості, додаткові до вираження основного номінативного, предметно-логічного і граматичного значень, які обмежують можливості використання цієї одиниці певними сферами й умовами комунікації. Стилiстична маркованість складається з нормативного, експресивного, емоційного й оцінного компонентів. Слід звернути увагу на те, що стилістична маркованість на рівні лексики є об'єктивною категорією експресивності, позитивною/негативною оцінкою, порівняно з нейтральною лексикою, факультативною за індивідуальною ознакою, нормативною/ненормативною складовою частиною лексичного значення: *das Antlitz* (високий стиль), *das Gesicht* (літературний стиль), *die Visage* (фамільярно-розмовний стиль), *die Fresse* (фамільярний стиль), *der Hunger* (літературний стиль), *der Kohldampf* (літературно-розмовний стиль), а також виділяються експліцитно: *die Machenschaft* «інтриги», *die Klatscherei* «плітки». Часто стилістична маркованість не виражається ні імпліцитно, ні експліцитно, але лексичні одиниці можуть набувати її в певному контексті: *Das Feuer frass die ganze Habe der Familie Müller* (Вогонь зжер усе добро сім'ї Мюллерів). Стилiстична маркованість має непостійний характер, зумовлений індивідуальністю мовця та має постійну тенденцію до утворення різних парадигматичних і синтагматичних відношень через свою незалежність від контексту [16]. Окрім того, стилістична маркованість є факультативним компонентом, який має певну обмеженість використання і обмежену реалізацію в комунікативних умовах.

Отже, все вище сказане дає підставу стверджувати у доцільності розмежування категорії експресивності в системі мови та мовленні, оскільки експресивність може бути притаманна внутрішньо лексичній одиниці мови та виникати в лексичній одиниці в результаті її вживання в мовленні.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилiстика современного английского языка (Стилiстика декодирования) / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1973. – 302 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М., 1955. – 416 с.
3. Кожина М. Н. О языковой и речевой экспрессии и ее экстралингвистическом обосновании / М. Н. Кожина // Проблемы экспрессивной стилистики. – Ростов н/Д, 1987. – С. 8–18.
4. Лукьянова Н. А. Экспрессивность как семантическая категория / Н. А. Лукьянова // Языковые категории в лексикологии и синтаксисе. – Новосибирск, 1991. – С. 46–62.
5. Петрищева Е. Ф. Изменения в составе интеллектуально-оценочной лексики / Е. Ф. Петрищева // Развитие лексики современного русского языка. – М., 1966. – С. 139–140.
6. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры слова / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1979. – С. 89–99.
7. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 142 с.
8. Телия В. Н. Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и ее прагматическая ориентация / В. Н. Телия. // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – С. 5–34.
9. Цоллер В. Н. Экспрессивная лексика: семантика и прагматика / В. Н. Цоллер // Филолог, науки. – № 6. – М., 1996. – С. 62–72.
10. Чабаненко В. А. Основы мовної експресії / В. А. Чабаненко. – К., 1984. – 167 с.
11. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания / В. И. Шаховский. – Волгоград : ВГПИ, 1983. – 94 с.

12. Шаховский В. И. Коммуникативно-прагматический аспект экспресивности / В. И. Шаховский // Филологическая герменевтика и общая стилистика. – Тверь, 1992. – 160 с.
13. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М., 1973. – С. 250, 254.
14. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
15. Brandes M. P. Stilistik der deutschen Sprache / Margarita Brandes. – М. : Наука, 1983. – 271 S.
16. Müller K. Formen der Markierung von «Spaß» und Aspekte des Organismus des Lachens in natürlichen Dialogen / K. Alex Muller // Deutsche Sprache. – Tübingen. – 1983. – № 11. – S. 289–321.
17. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik / Elise Riesel, Eugenia Schendels. – М. : Высшая школа, 1975. – 316 S.
18. Scharnhorst J. Stilfärbung und Bedeutung. Die Darstellung der Stilfärbung «abwertend» im Wörterbuch / J. Scharnhorst // Forschungen und Fortschritte. – 1962. – Н. 7. – S. 36–40.

УДК [811.111+811.161.2]'362.373:[82-343]

Н. П. Білоус,

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ЧАСТКИ ЯК ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ІНТИМІЗОВАНОГО НАРАТОРСЬКОГО МОВЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ КАЗКАХ ПРО ТВАРИН

У статті розглядаються частки як засоби інтимізації авторського мовлення в українських народних казках про тварин. У дослідженні виокремлено найбільш часто вживані розмовні конструкції з частками та визначено їх основні експресивні функції.

Ключові слова: частка, інтимізація, розмовна конструкція, інтенсифікатор.

В статье рассматриваются частицы как способы интимизации авторской речи в украинских народных сказках о животных. В исследовании выделяются часто использованные разговорные конструкции с частицами и определяются их основные экспрессивные функции.

Ключевые слова: частица, интимизация, разговорная конструкция, интенсификатор.

The article studies particles as intimation means of author's speech in Ukrainian national animal fairy tales. The research emphasizes the most commonly used colloquial constructions with particles and defines their main expressive functions.

Key words: particle, intimation, colloquial construction, intensifier.

Постановка наукової проблеми та її значення. Для того, щоб справити необхідний вплив на читача, наратор створює конкретну комунікативну ситуацію, яка моделює реальне спілкування адресанта та читача. Такого ефекту автор досягає шляхом імітації усного мовлення та вираження внутрішнього я автора [6; 7].

Як стверджує А. В. Корольова, важливим елементом діалогічного мовлення є застосування модальних вказівних часток таких як *ото, он, ось, оце, отсе* [7, с. 67], що й визначає актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з цієї проблеми. Останнім часом увагу дослідників зосереджено на вивченні часток української мови як дискурсивних слів [1], а також їх роль у розширенні українських розмовних конструкцій [4; 8].

Мета статті – визначити роль часток як граматичних засобів інтимізації нараторського мовлення в українських народних казках про тварин.

Завдання статті:

- визначити найбільш уживані конструкції з частками в українських казках про тварин;
- виявити основні функції вказівних часток у казках про тварин.

Матеріал дослідження. Матеріалом для дослідження слугують тексти українських казок про тварин: за редакцією А. І. Філатової: *Коза-Дерева, Колобок*; за редакцією І. П. Березовського: *Солом'яний бичок, Рукавичка*; збірка «Українські казки про тварин»: *Журавель і лисиця, Чому зайці сірі, Сірко, Пан Коцький, Польова Миша і міська миша, Як вовк забавляв козенят, Циган і ведмідь, Лисичка-Сестричка, Як собака знайшов собі господаря, Як півник вигнав лиску з зайчикової хатки, Чому гуси миються у воді, коти – на печі, а кури порпаються в поросі*; електронні версії казок: *Як чоловік провчив вовка, Вірний пес, Кривенька качечка*.

Виклад основного матеріалу дослідження й обґрунтування отриманих результатів.

Застосування модальних вказівних часток таких як *ото, он, ось, оце, отсе* є характерною рисою діалогічності українського мовлення. На думку А. В. Ємельянової, вказівні частки, властиві лише українській мові, виступають граматичним засобом вказівки на ступінь віддалення об'єкта мовлення та інтимізації висловлення. [2, с. 9–11; 5, с. 7, 266, с. 229].

За Т. С. Овчинниковою [9, с. 12], вказівні частки виконують функцію дійсної вказівки. Дослідниця зазначає, що у випадках первинного вживання вказівних часток ідентифікація об'єктів переважно відбувається одночасно за допомогою виголошення слів і вказівки на об'єкт, тому не лише слово, але й жест виконує функцію дійсної вказівки.

На думку О. С. Бочкової [3, с. 10], модальні частки є об'єктивно-абстрактними, однак у процесі мовленнєвого спілкування вони виражають суб'єктивні модальні відносини.

За дослідженням Н. В. Новохатської, такі частки застосовуються в стилізованому мовленні як засіб інтенсифікації висловлення, експресивного зачину та виконують підсумовуючу функцію [8, с. 105–112].

В українських казках конструкції з вказівними частками побудовані за такими моделями: 1) конструкції з *ото*, 2) конструкції з *от*, 3) конструкції з *аж*, 4) конструкції з *це*.

Конструкції з *ото* мали три моделі: 1) *ото + присудок*, 2) *ото + підмет*, 3) *ото + обставина*. Найпоширенішою серед них була *ото + присудок*, яка в українському казковому мовленні характеризувалася відсутністю підмета та вживалася в односкладних означено-особових реченнях: укр. *Ото веде його до своєї хати* [12, с. 183] та в односкладних неозначено-особових реченнях: укр. *Ото подоставали усього, начали обід варить і, як зварили, начали совітуватися, кому їти кликати на обід пана Коцького* [12, с. 81].

Конструкції з *ото + підмет* вживається в казках переважно в авторському мовленні для того, щоб імітувати розмовне живе мовлення і, таким чином, наблизити адресата до перебігу казкових подій: укр. *Ото вона взяла ту курку, несе да й несе...* [12, с. 182], *Ото хазяїн його узяв та й вивіз у ліс, думає: нащо він мені здався* [12, с. 79], *Ото Сірко на столі узяв пляшку горілки, м'яса доволі і поніс під стіл* [12, с. 78].